

Om Jacques Lacans formaliseringsprojekt - indledende oplysninger

1.

Opdagelsen af det ubevidste skete som bekendt inden for rammerne af Freuds terapeutiske erfaring. Dets udforskning viste imidlertid, at følgerne af denne opdagelse var betydeligt mere omfattende end han først antog. Fra at have været en hypotese foranlediget af hans studier ud i hysterien, opnåede det ubevidste (i forbindelse med undersøgelsen af resten af de på daværende tidspunkt (1890'erne) såkaldte Abwehr-Neuropsychosen) først en status som "generaliseret formodning", for til sidst (i 1900) at få en plads som grundbegreb i en ny doktrin. Fra da af blev det ubevidste apodiktisk anvendt i analysen af psykologiske fænomener af patologisk og ikke-patologisk karakter.

Fra først til sidst fastholdt Freud sin opfattelse af det ubevidste som en hukommelsesmaskine, hvor en tænkning insisterer. Derfor arbejdede han på at finde ud af, hvorledes denne hukommelse var opbygget, hvordan den indgik i 'det psykiske apparat', hvordan dette apparat fungerede, etc. Derfor også de forskellige modeller (økonomiske, dynamiske, topiske) Freud fremstillede til at redegøre for sin opdagelse.

'Det freudske felt' kalder Lacan det område, der tilkommer psykoanalysen, når man antager, at den hukommelsesmaskine, Freud opdagede, kan defineres som værende struktureret som et sprog. Feltet fik sin første aftegning, da notionerne om det imaginære, det symbolske og det reelle (i begyndelsen af 50'erne) blev introduceret i psykoanalysen som metodologiske bestemmelser. Med udformningen af diskursproblematikken (omkring 1970) samt overvejelserne om det Reelle, det Symbolske og det Imaginæres indbyrdes organisering som topologisk objekt (fra midten af 70'erne - men da er det Reelle, det Symbolske og det Imaginære, kaldet RSI, ikke længere blot metodologiske notioner, nu antages de som regulære begreber) mente Lacan at have opnået en endelig afgrænsning.

Alt dette giver anledning til, at de tekniske, praktiske og teoretiske spørgsmål, der knytter sig til psykoanalysen, gendrøftes, og at spørgsmålet om psykoanalysens forhold til videnskaben genåbnes. Her vil jeg give nogle elementer vedrørende den måde, hvorpå Lacan forholder sig til og anvender formaliseringen i sit arbejde.

2.

På et tidspunkt, hvor de fleste af samtidens videnskabelige bestræbelser gik ud på at kortlægge de lovmæssigheder, der fandtes inden for deres respektive områder, valgte Freud at genindføre årsagsbegrebet.

Ganske vist havde han fundet frem til, at det ubevidste fungerer ud fra en præcis determinisme, men han blev samtidig klar over, at denne ikke kunne reduceres til et forhold, der svarer til aktion-reaktion. For at kunne begribe karakteren af den dimension - ønsket -, han udpegede som de ubevidste dannelsers 'bagmand' (dvs. drømmenes, fortællelsernes, vitsernes ..., argumentatoriske kilde), var der brug for andet end henvisningen til en kausalitet. Freud talte derfor om 'overdetermination', for netop at gøre opmærksom på, at det, der dermed gjorde sig gældende, ikke var en lov (i betydning regelmæssighed), men snarere noget, der henviste til en grund (i betydning implikation). Antagelsen om det ubevidste og udarbejdelsen af en skriftlig redegørelse for dets karakter indebar således fra starten af en problematik, hvor en matematisk og en logisk tilgang mødtes. Matematisk for så vidt der i dets definition indgår en procedure, hvis kombinatorik må siges at være rekursiv i sin grundstruktur. Logisk, fordi selv om det ubevidste systematisk synes at bryde med de klassiske grundsætninger (identitets-, modsigelses- og udelukkelsesprincippet), ikke desto mindre betragtes dets slutninger som værende gyldige med henvisning til et formodet årsagsforhold. Det, der for bevidstheden optræder som en fejlhandling, registreres i det ubevidste som en vellykket akt. Udtrykket 'overdetermination' samler dem begge, og indleder dermed en radikal omvurdering af både lov og grund.

Freud måtte ty til årsagen, fordi han forsøgte at finde en forbindelse mellem visse fænomener, som ikke umiddelbart er forbundne. For hvilken forbindelse kan der være mellem en hysterisk lammelse og patientens tale? Hvordan kan det være, at et ord, en sætning, en erindring, som patienten udsiger, kan få et givet symptom, som ellers har været ganske ukueligt over for enhver behandling, til at forsvinde? Og endelig: hvordan forklare, at ord - som hypnosen viser det - kan frembringe symptomer?

Det var denne type spørgsmål, Freud stillede og besvarede ved at hævde, at der måtte eksistere en slags kausalitet, som var ukendt. En kausalitet, han først undersøgte ud fra, hvad han kaldte "ætiologiske ligninger", men som han senere - da han mente at kende den - tænkte via overdeterminationen.

3.

Sådan en bestemmelse af det ubevidste kunne først foretages, da drømmens gåde var løst, dvs. da Freud var blevet klar over, at det, han havde med at gøre, lå tæt op ad spørgsmålet om betydningens struktur.

Forholdet mellem sproget på den ene side og organismen på den anden, viser sig i den analytiske erfaring bl.a. i kraft af symptomets kommen og gåen. Det var fordi

Freud tog udgangspunkt i symptomet, at den pågældende forbindelse kunne etableres. Hans afgørende skridt fandt sted, da han bemærkede, at de psykopatologiske symptomer fungerer metaforisk, og at de derfor kan tydes. Fra da af blev det freudske ubevidste aftegnet i en problematik, der kom til at omfatte: 1) Spørgsmålet om overdetermineringens struktur og dens forbindelse til de ubevidste tanker der bærer ønsket; 2) Spørgsmålet om den specifikke kausalitetstype, denne struktur lader intervenere - eksempelvis: Hvordan kan det lade sig gøre, at et ubevidst ønske finder vej til en kropslig repræsentation; og 3) Spørgsmålet om betydningens indblanding i en sådan affære.

At det ubevidste indebærer en diskontinuitet, var det første, man måtte konstatere både i klinikken og teorien. Man kunne nemlig næppe sige, at der fandtes en linearitet i den determination, som det ubevidste synes at promovere (traumeteorien måtte derfor kasseres). Alt hvad man kunne opdage om disse forhold, måtte man erfare uden om patientens jeg og bevidsthed, fordi vedkommende ingen anelse havde herom. Antagelsen om det ubevidste indebærer derfor en slags decentrering af subjektiviteten - hvilket medfører, at psykoanalysen må bryde med de klassiske filosofiske og psykologiske forestillinger om erkendelsesobjektet.

Opdagelsen af det ubevidste betød, at der dermed indførtes en subjekttopfattelse, der brød med alt, hvad man indtil psykoanalysen havde udtænkt. Den enhed, som Jeg'et, bevidstheden og Subjektet havde etableret i løbet af den filosofiske tradition, blev antastet. En grundlæggende sondring mellem væren og tænkning måtte derfor indføres.

4.

Til grund for både den omformulering af den psykoanalytiske teori, som Lacans arbejde har medført, og for den efterfølgende interesse, psykoanalysen dermed har skabt blandt andre discipliner, ligger en ny bestemmelse af det ubevidste. En bestemmelse, som i Lacans øjne gengiver den freudske opdagelse dens originalitet.

Aforismen om, at 'det ubevidste er struktureret som et sprog', resumerer Lacans opfattelse. Det var den, der i 50'erne tillod ham at igangsætte sit "tilbage til Freud-program", og ligeledes den, der gav anledning til den anselige produktion, han fik sat i omløb. Man kan derfor sige, at alt, hvad Lacan foretog sig efter formuleringen af denne tese, enten underbyggede den eller tog sig af de følger som dens aksept indebar.

Hvad siger en sådan tese? Den siger, at hvis man tager hensyn til, hvordan Freud selv definerer det ubevidste; - hvis man følger hans argumenter for netop at udpege drømmen, vitsen, osv., som værende ubevidste dannelser; - og hvis man endelig tager ved lære af, hvorledes Freud analyserer disse forekomster, ja så kan man ikke undgå at konkludere, a) at det freudske ubevidste karakteriseres ved at være struktureret (ethvert element, der indgår i dets sammenføjning, står i forbindelse med ethvert andet - hvilket blot er en anden måde at henvise til overdeterminationen på), b) at de procedurer, det ubevidste benytter sig af i sit arbejde (fortætningen,

forskydningen, osv.) svarer til dem, lingvistikken registrerer ved sprogets almene virke, og c) at betydningens register er forskelligt fra meningens (jvf. vitsen).

5.

Fremlægningen af tesen om, at det ubevidste er struktureret som et sprog, indskrives sig i en diskussion inden for den psykoanalytiske bevægelse efter Freuds død. For at kunne bedømme den sammenhæng, Lacans arbejde indgik i, må man vide, at den grundlæggende handlede om, hvad man skulle stille op med arven efter Freud, og at den almindelige vurdering var, at der var brug for en vis oprydning udi den freudske lære.

Analytikerne havde i tidens løb været udsat for forskellige doktrinære rystelser med hensyn til, hvad de skulle mene var 'Freuds teori', fordi Freud selv med jævne mellemrum (efter den store banebrydende kraftanstrengelse, der kulminerede i 1905 (med udgivelsen af bøgerne om Dora og vitsen)) havde udfordret deres vaner (Leonardo (1910); Totem og Tabu (1913); Narcisisme (1914); Hinsides lystprincippet (1920); Jeg'et og Det'et (1923); En illusions fremtid (1927); Moses (1939)). Efter hans død var det derfor magtpåliggende for analytikerne at 'synkronisere' - for at bruge Fenichels udtryk - efterladenskaberne.

Således gik det til, at en strømnet udgave af psykoanalysen så dagens lys. Alt det, der var besværligt hos Freud (ønsket, fadermordet, dødsdriften, gentagelsen - f.eks.) blev lagt til side under rubrikken: "spekulationer" og den officielle psykoanalyse nærmere sig mere og mere en udviklingspsykologi.

Da Lacan begyndte sin undervisning i 1953, havde traditionen koncentreret sine anstrengelser omkring tre områder (områder der i øvrigt svarer til dem, Freud gav i sin definition af psykoanalysen som undersøgelsesmetode, terapeutisk teknik og psykologisk teori, men som her nærmest blev gjort til selvstændige arnesteder): nemlig, det fantasmatiske materiale, mod-overføringen og objektrelationerne. Fælles for disse bestræbelser var, at de lagde det til side, som Freud havde sat i centrum ved den psykoanalytiske erfaring - ordet. I stedet gjaldt det nu om at 'analysere modstanden', 'alliere sig med Jeg'ets sunde del' eller nærme sig 'det præ-verbale niveau'. Psykoanalysen havde dermed forvandlet sig til en pædagogik, en samaritanerhvervsomhed, et adaptativt redskab. Det ubevidste var dermed forsvundet. Tilbage lå en 'psykodynamisk psykologi'.

Det var dette, Lacan argumenterede imod. Og han gjorde det ved at insistere på det, han mente var det grundlæggende ved Freuds lære - nemlig at den psykoanalytiske kunst udøves takket været talens funktion og inden for sprogets felt, fordi det ubevidste indskrives sit virke deri.

6.

Han satte sig for at bevise det. De første ti år af hans undervisning, gik med at læse og kommentere Freuds tekster (Dora, ulvemanden, de tekniske skrifter, narcissisme, drømmetydning, Schreber, Hans, vitsen, metapsykologien, udkastet...). Hvert år havde sin bog, sin problematik eller sit begreb til overvejelse. Hovedlinien for dette arbejde var, at hvert af de begreber, Freud anvendte, stod i forbindelse med hinanden; at intet af det, han beskæftigede sig med i sit værk, var uvedkommende for psykoanalysen; at det gjaldt om at følge bevægelsen i Freuds udarbejdelse af sin lære, fordi det netop var deri - og ikke mindst i de brud, han måtte foretage for at kunne forfølge sin sag - at man kunne begribe, hvad Freud havde ment med det ubevidste.

I dette arbejde indførte Lacan det sæt begreber, vi allerede har nævnt; det imaginære, det symbolske og det reelle - begreber han i første omgang havde afprøvet i terapitikken, idet han brugte dem som vejledende kriterier for kurens ledelse.

7.

Til at begynde med gjaldt det således om at få afgrænset og præciseret hvad det ubevidste var ved hjælp af en nøje adskillelse mellem det symbolske og det imaginære. Det imaginære, sagde Lacan, omfatter alt hvad der vedrører jeg'et og bevidstheden; det er per definition dualt, transitivt, afhængigt af perceptionen (ikke mindst visualisering) og paranoidt i sit princip. Det symbolske derimod karakteriserer det ubevidste og det subjekt, som finder dets plads deri; det kendetegnes ved at være struktureret, tidsligt (hvorfor historiserende), henvisende ud over dualiteten og knyttet til sproget. Hvis det imaginære skal fungere, må det underlægges det symbolske.

Det afgørende for Lacan er at vise, at det er muligt at forholde sig systematisk til det ubevidste, og at den analytiske praksis står og falder med, hvorledes det håndteres. Psykoanalysen, siger han, rækker kun til det ubevidstes domæne, altså det symbolske, og hvis analytikerne ikke er i stand til at definere deres felt, ja så forvandler de sig i bedste fald til dommere og i værste fald til præster - dvs. under alle omstændigheder til det værre.

Det reelle bliver i første omgang afgrænset i negativ form: det er det, som hverken er det imaginære eller det symbolske. Senere hen, da Lacan gik i gang med at overveje, hvorledes det kunne lade sig gøre at det imaginære og det symbolske overhovedet kan relateres, øgedes dets betydning, og da måtte logikken tilspørges.

Det imaginære, det symbolske og det reelle - eller RSI, som det senere kom til at hedde - giver rammene for det freudske felt. Det er inden for den problematik, som disse tre uafbrudt giver næring til, at tesen om, at det ubevidste er struktureret som et sprog, kommer til sin ret. Derfor er det disse tre, der orienterer Lacans undervisning og dermed også hans formaliseringsbestrebelse.

8.

Specificiteten ved psykoanalysen skyldes ikke blot dens objekts særlige karakter. Den udgøres i lige så høj grad af måden hvorpå dette håndteres.

Dette i dobbelt forstand.

På den ene side henviser betegnelsen "psykoanalyse" til tre adskilte praksisser, som den analytiske erfaring knytter sammen i en og samme diskursive manifestation. 'Psykoanalysen' henviser således - det er Freud selv der giver definitionen - til både en terapeutik (dvs. en fremgangsmåde, der begrundes i en klinisk hensigt), til en undersøgelsesmetode (dvs. en tilgang, der tjener et forskningsmæssigt formål), og endelig til en 'teori', hvis hensigt er, at systematisere og almengøre de forudgående praksissers eventuelle 'resultater'.

På den anden side er der udformningen af 'metapsykologien'. Selv om man i almindelighed taler om 'den psykoanalytiske teori' (hvor en række hypoteser, begreber og antagelser inddrages), er det tydeligt, at Freuds metapsykologiske overvejelser unddrager sig enhver 'teoretisering' - de tåler ikke at blive fremstillet som et system. Dette forhold gælder for så vidt for enhver videnskab, men det er først med psykoanalysen - som følge af den enestående måde, signifiantens funktion indgår i den analytiske akt - at de gængse forestillinger om 'teori' og 'praksis' omvælttes.

Psykoanalysen går nemlig imod den opfattelse, der ved 'teori' forstår en mere eller mindre kohærent mængde udsagn (et 'sammenhængende hele') koncentreret omkring et objekt, fordi den spørger til videns natur overhovedet. Dette forhold påvirker: 1) den status, som forskningen, der foregår inden for dens regi, opnår, og 2) de betingelser, som dens videreførelse (transmission) forudsætter. Desuden giver det også nogle ejendommelige problemer, med hensyn til både almengørelsen af den analytiske erfaring og bestemmelsen af de kriterier, der regulerer analytikerens uddannelse.

Imidlertid er det netop disse vanskeligheder, der giver psykoanalysen et særligt mellemværende med den videnskabelige tradition, eftersom denne tradition bygger på en implicit spaltning mellem viden, der kan formaliseres, og den teoretiserede erkendelse. Psykoanalysen - fremlæggelsen af dens diskurs - medfører, at denne grundlæggende adskillelse mellem teorien og formaliseringen (mellem erkendelse og viden), ekspliciteres, fordi det er en forudsætning for, at dens objekt kan begribes.

9.

Derfor har Lacan i den grad insisteret på nødvendigheden af en minimal formalisering af det psykoanalytiske felt. Men dette forudsætter forsigtighed: Alle projekter, der inden for psykoanalysen har haft til hensigt at systematisere og formidle Freuds lære (det gælder for så vidt enhver fremstilling), har også appelleret

til et såkaldt formaliseringsideal. Resultatet har dog hver gang været en galoperende formalisme, hvor passionen for at klassificere har taget overhånd.

For Lacan drejer det sig derfor mindre om at formalisere Freud eller hans teorier (om "at sætte ham på formler"), end om at udvikle en notation, der kan tage imod de spørgsmål, som udspringer af studiet af den struktur, det ubevidste bringer for dagen.

10.

Idet vi her blot konstaterer, at Lacan har gjort sig de klassiske krav angående formalisering klart (at den bygger på en særlig skrift; at den skal kunne tillade en kalkyle; at den indgår i et videreføringsprogram), og at han mener, at den psykoanalytiske refleksion både kan og må tage hensyn til dem, lad os nu se, hvorledes dette integreres i hans arbejde.

Afgrænsningen mellem det imaginære, det symbolske og det reelle kan som sagt i første omgang betragtes som et metodologisk greb. Dens formål er a) at give kontur til det felt, psykoanalysen berører, b) at præcisere det ubevidtes særegenhed, og c) at være en vejledning til analytikeren, så han kan holde kursen og opfylde sine forpligtelser i det analytiske arbejde. Men denne afgrænsning ændrer straks karakter - uden i øvrigt at miste de egenskaber, dens første bestemmelse gav den - når den sættes i forbindelse med Freuds forskellige bestræbelser på at give en fremstilling, af hvad han kaldte 'det psykiske apparat'.

Mens traditionen efter Freud havde forsøgt at tilpasse disse modeller til hinanden (og dermed løb ind i de tidligere omtalte synkroniseringsvanskeligheder, det medførte, valgte Lacan at spørge om, hvad der måtte være fælles for disse modeller, dvs. om hvilken struktur disse fremstillinger forsøgte at håndtere. Det var lige netop dér, at han indsatte sin triade: Hvis der overhovedet skulle være mening i at tale om et 'psykisk apparat', ja så måtte det forstås derhen, at de registre, som den psykoanalytiske praksis opererede med, indgik i en særlig udveksling, som måtte kunne studeres.

Dermed forpligtede Lacan sig til at redegøre, ikke bare for hvilke typer sammenføjninger der kunne finde sted disse registre imellem, eller hvorledes de hver især kunne defineres. Han forpligtede sig også til at komme med et bud på, hvordan det kan lade sig gøre, at disse tre grundlæggende heterogene størrelser, som I, R og S er, opnår en strukturering. Formaliseringsbestræbelserne indgår i forlængelse af disse opgaver, og forfølger alle de spørgsmål, som den analytiske praksis rejser: betingelserne for overføringen; kriterierne ved analysens afslutning; diagnostikkens grundlag; tydingens legitimitet; osv.

Derfor indtager disse bestræbelser forskellige former: når det drejer sig f.eks. om at studere jeg'ets topiske forudsætninger, griber han til optiske skemaer; når det er ønsket som kilde til de ubevidste dannelser, han vil omkredse, er det i en ud-sagn/udsigelses-problematik han støtter sig til; hvis det derimod drejer sig om at bestemme identificeringens væsen, må han først gå igennem optikken for derefter at

spørge logikken, om hvordan den tænker identiten. I det arbejde benytter Lacan sig af alle de redskaber han har til rådighed - lige fra etologiens iagttagelser til matematikkens produktion. Og alt dette organiseres i et og kun et punkt: Hans anstrengelser for at bestemme det subjekt, han mener opdagelsen af det ubevidste har frembragt. Han er interesseret i strukturen. Derfor også hans fokusering på spørgsmålet om, hvorledes det imaginære (kropsbilledet), det symbolske (sproget) og det reelle (seksualiteten), finder plads i det ubevidste. Han mener nemlig, at en præcisering af den ubevidste struktur til syvende og sidst er en præcisering af, hvordan subjektets genese følger R, S og I's successive sammenføjninger.

11.

Det er på dette sted, dvs. på spørgsmålet om hvorledes hypotesen om det ubevidste er forbundet med subjektets problematik, at Lacan vender sig til Freud, og henter noget, som analytikerne ganske vist havde akcepteret, men blot reduceret til en preskription. Lacan genformulerer Ødipus- og kastrationsspørgsmålene i en drøftelse, der genindfører en af Freuds allervigtigste iagttagelser: At den ubevidste tænkning synes at fungere på en måde, der bryder med den klassiske logiks regler. Dermed inddrages Ødipus og Kastrationen ikke alene i en i sig selv logisk overvejelse (logisk, og altså ikke social- eller humanvidenskabelig); de antages også som værende indekser for en særlig (logisk) procedure, der forlanger at blive fremlagt i en passende notation. Problemet om RSI's sammenfletning kan således kun finde en løsning via en undersøgelse af den eller de procedurer, hvorved det ubevidste subjekt bliver til. Lacans formaliseringsbestrebelse styres således ikke kun ud fra hensynet til en systematisk fremstilling. Den forårsages først og fremmest af psykoanalysens interne krav.

12.

Det er altså subjektet, det ubevidste subjekts konstitution, der er det afgørende. Og det er for at præcisere hvordan og hvorfor dette subjekt, der interesserer psykoanalysen, adskiller sig fra det psykologiske, det grammatikalske og endda også fra det subjekt, driften promoverer, at Lacan udvikler sit isenkram af småbogstaver.

Hans udgangspunkt er, at ved RSI's gensidige påvirkning sker der en transformation af den symbolske grundorganisering, der udover at have skæbnsvangre følger for, hvorledes det imaginære vil komme til at fungere, bestemmer subjektets placering i det ubevidste. Det er denne transformation Lacan ønsker at begribe, idet han hævder, at den adlyder visse topologiske regler.

Lacans måske afgørende bidrag til psykoanalysen er at have forbundet det ubevidste og topologien.

Et af Freuds hovedspørgsmål angik nemlig det ubevidstes plads i rumligheden, dets 'lokalisering'. Han forsøgte sig med et intuitivt svar, ved at henvise til forskelligartede optiske instrumenter, for til sidst at erklære, at 'det psykiske apparat' ikke skulle forbindes med et bestemt organ, men at man dog måtte tænke sig det som 'udstrakt i rummet og sammensamt af flere dele'. Freuds efterfølgere formåede kun at fastholde linien, ved at insistere på en topik, hvis euklidiske karakter (indre/ydre) uvægerligt kalder på en substantialisering. Ved at betragte det ubevidste som et topologisk objekt, løsriver Lacan det fra en sådan tilgang.

Hvis det ubevidste herefter skal forbindes med et rum, må det være som sted og tænkt ud fra det symbolske.

13.

Det var også derfor at Lacan var så opmærksom på, hvad andre videnskaber (logikken, matematikken, lingvistikken ...) der havde med det symbolske at gøre, kunne sige om det ubevidste. Resultatet var ikke altid lige tilfredsstillende. I al fald kunne han konstatere, at på samme måde som psykologien har problemer med at akceptere de indsigter, psykoanalysen giver inden for dens domæne, så har både lingvistikken og logikken den samme vanskelighed, når de bliver præsenteret for de sproglige og logiske overvejelser, det ubevidste giver anledning til. For Lacan var det ikke et spørgsmål om at begynde at kritisere de pågældende discipliners grænser. Han konstaterede blot, at psykoanalysen berørte nogle områder, der umiddelbart virkede som værende udenfor dens felt, men til hvis undersøgelse den ikke kunne forvente direkte hjælp fra de discipliner, der i princippet tog sig af dem, hvorfor den så måtte klare sig med egne midler. Lacan talte således om 'lingvisterie', når han henviste til de overvejelser vedrørende sproget, som antagelsen om det ubevidste medfører, og om 'alogique' når det gjaldt logikkens område.

Alt dette påvirker naturligvis også formaliseringen.

14.

Den topologi, der giver det ubevidste sin status, er ikke nem at fange. Dens formaliseringer kan kun være plastiske, lokale, uden pretentioner om at etablere et system.

Lacan talte derfor - sidst i sin undervisning - om mathemer, når han skulle henvise til de notationer, det omtalte formaliseringsarbejde frembragte. Dermed ønskede han at gøre opmærksom på, at denne skrift ikke kunne betragtes som bestående af 'rigtige' algoritmer, hvis man dermed mener en rekursiv operation. Mathemerne kan aldrig (lige så lidt som 'mythemerne' i øvrigt) blive til en matematik.

Denne situation ærgrede ham imidlertid ikke. For kunne man forvente andet af det ubevidste, end at de notationer, det promoverer, netop skulle udpege - ved så at sige at optræde på samme måde som de ubevidste dannelser gør det - betingelserne for rekursiviteten selv?

Mathemerne er først og fremmest en skrift. De betyder ikke noget. Det, der forventes af dem, er at de skal kunne gengive en sammenhæng på en sådan måde, at de ikke har brug for en oversættelse. Det afgørende ved dem er, at de i deres kombinatorik er i stand til at følge og notere subjektets stilling i strukturen. I den forstand nærmer de sig mere de logiske karakterer - men her er det også den manglende kalkyle, der går imod mathesis'en.

Den psykoanalytiske formalisering, Lacan foreslår, har to sider: en algebraisk og en topologisk. Hovedhensigten med den algebraiske er at præcisere: 1) Hvorledes subjektets konstitution finder sted; 2) hvilke koordinater, der må være til stede, for at det kan bestå; og 3) hvilken type ændringer i den psykiske strukturs økonomi, man kan forvente, når disse forhold er mangelfulde eller fraværende. Med Lacans formulering af diskursproblematikken (en notation, hvor fire elementer roterer inden for fire pladser med en fast vektorisering) opnår denne algebraiske vej sin hidtil reneste fremstilling.

Topologien tager på en vis måde over, hvor algebraen når sine grænser. Mens denne sidste først og fremmest bider sig fast i strukturens 'sproglige' overflade og i de principper, som er virksomme der, sigter topologien på at etablere de grundregler, der orienterer R., S. og I.' sammenføjning. Den såkaldte 'Borromæiske knude' (en type knude, hvis hovedegenskab er, at det er tilstrækkeligt, at een af trådene klippes over, for at alle de andre løses) var det sidste af Lacans billeder på denne side af formaliseringen. Det eksplicite formål var at bestemme diskursens - og dermed subjektets - topologiske grundlag.

15.

Tre forhold må som følge heraf påpeges:

a) psykoanalysens begrundelse som praksis og disciplin kan, efter Lacan, hverken hentes i fænomenologien (her forstået som en eventuel ophobning af 'kliniske kendsgerninger', der fungerer som en 'ekstern referent') eller i metapsykologien (forstået som 'samling af teorier'). Lacans insistens på mathematikken er i den forstand en tredje vej. En vej der privilegerer en topologisk formulering af den struktur, der bærer psykoanalysen.

b) psykoanalysens forskning vedrørende sit eget grundlag knyttes dermed i endnu højere grad til undersøgelsen af videnskabens grundlag. Derfor medfører psykoanalysens formalisering en genoptagelse af spørgsmålet angående matematikkens status i videnskaben. Idet mathemerne nødvendigvis spørger til matematikkens subjekt, fjernes psykoanalysen fra den strukturalistiske ideologi, og dermed forhindres den også i at indskrive sig som en 'videnskab af det kvalitative' - dikotomien kvalitativ/kvantitativ fordobler blot den om objektiv/subjektiv.

c) den 'algebraiske topologi', Lacan forsøgte at udvikle, kan måske tænkes på linje med Descartes' analytiske geometri; således at diskursens modalitet kunne betragtes som en slags ligning for den stilling det ubevidste indtager, alt efter hvorledes R., S. og I. sammenføjes.

16.

Lad os her til sidst afslutte denne indledning med nogle bemærkninger angående Lacans tese om, at det ubevidste er struktureret som et sprog.

At det ubevidste er *struktureret* vil sige, at det må tænkes som en ordnet, konsistent mangfoldighed.

At det er struktureret *som et sprog* vil sige, at den strukturering, det ubevidste har med at gøre, knyttes til det symbolske, dvs. til den type struktur, der gør sig gældende i en udvekslingsorden - af den slags som Levi-Strauss har fået undersøgt; det drejer sig således ikke (indtil noget andet bliver sagt) om en struktur, som den der kendes inden for kemien, f.eks.

At der er tale om *et sprog* (og ikke om sproget) vil sige, at der henvises til et bestemt levende sprog - dvs. til et sprog der reelt tales og fungerer i en kultur. Dette betyder, at der hverken henvises til et abstrakt sprog, sådan som f.eks. lingvistikken af metodologiske grunde kan forestille sig det, eller til kunstige sprog (det være sig i form af metasproglige eller esparantolignende projekter). Lacan er meget præcis desangående: det sprog psykoanalysen interesserer sig for (og i øvrigt det eneste, den anerkender som sådant) er det talte sprog; sproget (an sich) eksisterer ikke.

Men betyder alt dette så, at det ubevidste *er et sprog*? Sådan har mange forstået aforismen og handlet derefter. Men dette kan imidlertid ikke udledes af Lacans tese; ikke alene er det ubevidste ikke et sprog, men hvad mere er, det kan slet ikke være det. Sproget (her forstået som et konkret sprog) er derimod en betingelse for det ubevidste; hvilket indebærer, at uden et sprog intet ubevidste. Det, Lacan derimod siger, er, at det ubevidste er *struktureret som et sprog*, hvad der er noget helt andet. 'Struktureret som' vil i denne sammenhæng sige, at det ubevidstes strukturering svarer til et (konkret) sprogs strukturering - hvorved der må tænkes på to forhold: for det første, at de midler (fortætning, forskydning...) det ubevidste har til rådighed at udføre sit arbejde, svarer til dem (metafor, metonymi...), sproget er i besiddelse af; og for det andet, at det materiale det ubevidste råder over, i allerhøjeste grad er forbundet med det konkrete sprog, der leverer det (en metonymi på et sprog er ikke en metonymi på et andet, det samme gælder for metaforen, osv.).

I tesen forudsættes altså, at begreberne om 'struktur', 'det symbolske', 'sproget' og 'det ubevidste' først skal kunne tænkes adskilt, for dernæst at begribe deres sam-hørighed. En stor del af Lacans arbejde gik derfor også ud på at forklare og ekspliciterer, hvorfor det var vigtigt at tænke det freudske ubevidste ud fra de spørgsmål, som studiet af den symbolske orden rejser. Han gjorde det, fordi det for ham var magtpåliggende at få det ubevidste afgrænset fra det imaginære. Men samtidig førte han en kamp for at præcisere, på hvilken måde det ubevidste

indskriver sig i denne orden - for, som vi kan se, havde han alle mulige forbehold over for så at sige at få det ubevidste klappet sammen med det første og bedste begreb, som et studie af det symbolske kunne give. At holde disse forskellige dimensioner adskilt og udfolde deres slægtskab var kernen i Lacans refleksion vedrørende det ubevidste. Formalisering indgår i dette arbejde; både som middel og som objekt.